

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת מצורע, תשע"ו
מספר 1166

בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

שירת הים ושירת דוד ושירת דבורה

דוד בגנו

בשביעי של פסח קוראים בתורה את שירת הים, כיוון שנס קריעת ים סוף התרחש ביום זה, וההפטרה שהוצמדה לקריאה זו היא שירת דוד על הצלתו ע"י הקב"ה מאויביו ומשאול (שמו"ב כ"ב). מעבר לעובדה שמדובר בשירות, השאלה היא אם יש קשר מהותי בין שתי השירות הללו?

נתבונן בדברי חז"ל במדרש (איכה רבה פתיחתא ל). זו לשונם:

ארבעה מלכים היו מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן. דוד, אסא, יהושפט וחזקיהו. דוד אמר "אָרְדוּף אוֹיְבֵי וְאַשְׁיגֶם" וגו' (תה' יח:לח). אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה כן, הה"ד "וַיִּכַּם דָּוִד מֵהַנְּשָׁף וְעַד־הָעָרֶב לְמַחְרָתָם" (שמו"א ל:יז). מהו "למחרתם"? ר' יהושע בן לוי אמר לשני לילות ויום אחד היה הקדוש ברוך הוא מאיר לו בלילות בזיקין וברקים, כמה דתנינן תמן על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים, הה"ד "פִּי־אַתָּה תִּפְאֵר גְּרִי" וגו' (תה' יח:כט). עמד אסא ואמר אני אין בי כח להרוג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה, אמר לו אני עושה, שנאמר "וַיִּרְדְּפֵם אֱסָא וְהָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ" וגו' "כִּי נִשְׁבְּרוּ לְפָנָיִהּ וְלִפְנֵי מַחְנֵהוּ" (דהי"ב יד:יב), לפני אסא אין כתיב כאן, אלא לפני ה' ולפני מחנהו. עמד יהושפט ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה, אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה, שנאמר "וּבְצֵאת הַחֲלוֹ בְּרָנָה וַתִּהְלֶה נְתַן ה' מְאָרְכִים עַל־כַּיִּי עֲמוֹן מוֹאָב וְהִרְשָׁעִיר" וגו' (שם כ:כב). עמד חזקיהו ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה, אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה, שנאמר "וַיְהִי כַּלִּילָה הַהוּא וַיֵּצֵא מִלְּאֵף ה' וַיִּדַּף בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר" וגו' (מל"ב יט:לה).

בקשת דוד המלך ע"ה מופיעה גם בפסוקי השירה בשמואל ב כב:לח-לט: "אָרְדְּפָה אוֹיְבֵי וְאַשְׁמִידֵם וְלֹא אֲשׁוּב עַד־פְּלוֹתָם. וְאַכְלֵם וְאַמְחָצֵם וְלֹא יִקְוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָיִי".

חז"ל מתארים הידרדרות ממלך למלך. כל אחד, לכאורה, "התפנק" יותר מקודמיו. והדברים צריכים ביאור. מה פשר התהליך הזה? ועוד תמוה: וכי אפשר לבוא בבקשה להקב"ה "אני ישן על מיטתי ואתה עושה"? ! ואם אכן אפשר לבקש בקשה כזו, מדוע קודמיו של חזקיהו המלך לא ביקשו זאת גם הם? כדי לבאר את העניין נתבונן בפתיחת מזמור צ"ג בתהלים על פי פירושו של המלבי"ם: "ה' מְלֹךְ גְּאוֹת לְבַשׁ לְבַשׁ ה' עֹז הַתְּאֵזָר אֶף־תִּפְוֹן תִּבֵּל בְּלִיתְמוֹט". ישנן שתי הנהגות של הקב"ה בעולם, ושתיהן מתוארות בפסוק זה: **האחת** – ההנהגה הטבעית התמידית. הנהגה זו נקראת "עוז" בגלל העצמה שבהתמדתה. **והשנייה** – ההנהגה הנסית. הנהגה זו נקראת "גאות" (גאווה), כמו בשירת הים "אֲשִׁירָה לָהּ כִּי־גָאָה גְּאוֹה" (שמ' טו:א). הסיבה לכינוי זה היא ההתגאות וההתרוממות של הקב"ה מעל חוקי הטבע בעת עשיית הנס. אולם לאמתו של דבר, לא ברור כלל מדוע יש "גאווה" בנס יותר מאשר בהנהגה הטבעית התמידית? אדרבה! הנס הוא אירוע חד-פעמי, ארעי, ואילו הטבע – הנהגה קבועה ותמידית!

המלבי"ם מסביר זאת באמצעות משל: למה הדבר דומה? למכונה עם הרבה מאד גלגלי שיניים, שכל אחד מסובב את משנהו. אפשר לתת לה לעבוד כרגיל או לנסות לעצור אותה באמצעות תפיסת אחד הגלגלים ועצירתו, שתגרוור אחריה את עצירת כל המכונה. אך אי אפשר לעצור גלגל אחד, ועדיין לאפשר לשאר הגלגלים הפועלים מכוחו להמשיך לעבוד כרגיל. כך גם בהנהגת העולם: או שהקב"ה נותן לעולם להתנהל בדרך הטבע או שהקב"ה עושה נס ו"עוצר" את מערכות הטבע, וממילא הכול צריך להיעצר! אולם בפועל אין זה כך; יחד עם התרחשות הנס העולם הטבעי ממשיך לתפקד כרגיל. זו ה"גאוה" שבנס. כך המלבי"ם מפרש את הפסוק הנ"ל במזמור צ"ג: "ה' מִלְךְ גְּאוֹת לְבָשׁ" (בהנהגה הנסית). ומדוע? כיוון שיחד עם הגאוה (נס) "עוז התאזר" (=הנהגה טבעית), והראיה לכך – ש" אַף־תִּפְוֹן תִּבְּל בַּלְתַּמוֹט". שאר העולם ממשיך לתפקד כרגיל.

שלמות ההכרה בהנהגתו של הקב"ה היא דווקא על-ידי הבנת השילוב שבין הטבע והנס, כאשר דרך שניהם הקב"ה מנהיג את העולם בעת ובעונה אחת.

נחזור לארבעת המלכים: ההבדל ביניהם היה ביכולת ההבחנה הזאת: דוד המלך ע"ה היה מסוגל לרדוף ולהשמיד את אויביו, ולייחס את הכול להקב"ה (=ולשיר שירה). אסא אמר: אני בדרגה נמוכה יותר. אם אני אהרוג – אייחס את הניצחון לעצמי, ולכן ביקש אסא שהקב"ה יהרוג. יהושפט – עוד פחות מזה, ולכן ביקש שחלקו בניצחון יהיה רק באמירת שירה. וחזקיה – בדרגה הנמוכה ביותר ביחס לאותם מלכים. לכן הוא ביקש שלא להיות מעורב כלל בתהליך הניצחון, כדי שיכיר בנס, וייחס את הכול לקב"ה.

שירת הים ושירת דוד מתארות שני קצוות: שירת הים מתארת נס ברור ללא מעורבות מצדנו; הכול בהנהגה נסית מוחלטת. ואילו שירת דוד מתארת ניצחון שנראה טבעי לגמרי, אך דוד המלך ע"ה רואה בו נס מאת הקב"ה, נס המורכב בתוך הטבע, כמבואר לעיל.

בסיומו של חג הפסח – חג שכולו מלא בשירה לקב"ה (משירת ההלל בליל הסדר, דרך כל ימי החג, ובסיומו – שירת הים ושירת דוד) – המשימה שלנו היא לדעת לשיר לקב"ה לא רק את שירת הים אלא גם את שירת דוד; להכיר בנסיו של הקב"ה לא רק כשהשמים או המים נקרעים, אלא גם ב"על נסיך שבכל יום עמנו". ייתכן שאת זה רצו חז"ל ללמדנו באמצעות הצמדת שירת דוד לשירת הים בשביעי של פסח.

ההפטרה שצמודה לפרשת "בשלח" (הפרשה שבה כתובה שירת הים) עוסקת גם היא בשירה, שירת דבורה. נראה שגם בשירת דבורה אפשר לראות את אותו יסוד: "מִן־שָׁמַיִם נִלְחַמוּ הַפּוֹכְבִּים מִמְּסֻלוֹתֵם נִלְחַמוּ עַם־סִיִּרָא. נַחַל קִישׁוֹן גָּרַפָּם וְגו'" (שופ' ה: כ-כא).

מפסוקים אלו נראה שהשמים "נפתחו" והכוכבים פתחו בקרב עם סיסרא וצבאו, וכהשלמה לחיילים מן השמים – בא נחל קישון והטביע אותם. אולם הפרק הקודם, המתאר את הקרב עם ברק וצבאו, אינו מזכיר זאת כלל. ברק יורד מהר תבור עם עשרת אלפים איש: "וַיְהִי ה' אֶת־סִיִּרָא וְאֶת־פְּלִהֲרָקָב וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה לְפִי־חֶרֶב לְפָנָי בְּרַק" (שופ' ד: טו).

אמנם, ייתכן לפרש שבתיאור "ויהם" הכוונה לפעולה נסית, אך אין הכרח בזה. בהחלט מסתבר שסיסרא פשוט נבהל מברק – אולי בגלל יתרון הגובה של ברק (שירד מהר תבור לכיוון נחל קישון) או בגלל סיבה אחרת – ומתוך הבהלה והבלבול (ואולי גם מזג האוויר הסוער) נשטפו חיילי סיסרא וטבעו בנחל. היכולת להכיר בכך שהניצחון הטבעי, לכאורה, של ברק וצבאו על סיסרא אינו אלא גילוי של השגת ה', מלמדת אותנו את מסר שלימד אותנו דוד המלך ע"ה בשירתו.

ההתנהלות הטבעית שלנו, בפרט בדורות האחרונים בשיבה לארץ ישראל, היא נס לא פחות גדול מהנסים הגדולים של קריעת ים סוף, ועל זה עלינו להודות להקב"ה. יהי רצון שנזכה בע"ה ל"פִּימִי צִאֲתָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרְאֶנּוּ נִפְלְאוֹת" (מיכה ז: טו).

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף